

Kulturmiljø	Fanefjord, Grønsalen og kirken
Landskabstype	Strukturer på tværs af landskabet
Tema	Tro- og skik
Tid	1536-1660
Emne	Kultsteder, kirker, præstegårde og rytterskoler

Kulturmiljøets hovedtræk

Hovedtrækket er samspillet mellem fjordlandskabets vandrette linjer og kirkens opadstræbende på knolden over fjorden. Grønsalen er i højere grad en udvidelse i bevidstheden - i mindre grad i den landskabelige sammenhæng - fordi den i så høj grad glider ind i landskabet. Når man kommer nærmere på, er langdyssen dog et imponerende bygningsanlæg i sig selv. De to steder, kirke og langdysse, sammenknyttes i ét samlet kig, når man bevæger sig ud på marken, syd for Grønsalen.

Sammenhæng med:

Busene Have, Damsholte kirke, Magleby kirke, præstegård og rytterskole

Bevaringstilstand:

God. Kirken og de nære omgivelser er omfattet af kirkeomgivelsesfredning. Langdyssen er fredet fortidsminde i henhold til museumslovens bestemmelser. Kulturmiljøet ligger indenfor strandbeskyttelseslinjen, og arealerne omkring er omfattet af 100 meter fortidsmindebeskyttelseslinjen.

Bærende bevaringsværdier:

Kirken, kirkegårdsmur og langdysse. Åbenheden omkring kirken og i landskabet, der giver kulturmiljøet sammenhængskraft på tværs af afstanden mellem de to rituelt bårne elementer. Den lette bevoksning der giver vidde i oplevelsen af landskabet og spændstighed i forhold til kirkens arkitektur. Sigtelinjen fra langdyssen til kirken har væsentlig værdi ligesom sigtelinjerne fra vejene op mod kirken.

Afgrænsning:

Fjorden omfattes til og med Malurholm. Afgrænses af landevej og markskel i nord, markerne øst for kirke og øst og syd for langdysse.

Sårbarhed:

Kulturmiljøet er sårbart overfor yderligere tilplantning af arealerne langs og omkring fjorden. Allerede nu er der på nogle strækninger ikke udsigt til fjordlandskabets storladne linjer. Yderligere etablering af træbeplantning på markerne nærmest langdyssen vil svække sammenhængen mellem de to enkeltdele i kulturmiljøet, kirke og langdysse, ligesom udvidelse af træbeplantning, nybyggeri og andet anlægsarbejde på markerne nord og nordvest for kirken ikke bør foretages, så kiggene til kirken kan fastholdes.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – Sjælden – Repræsentativ – Egnsspecifik – **Fungerende** – **Autentisk** - Historisk kildeværdi
Oplevelsesværdi – **Identitetsværdi** – Fortællerværdi – **Diversitet** – Homogenitet – Sammenhæng med naturgrundlag

Naturgrundlag

Fanefjord ligger i bunden af en af de store smeltevandsdale, som gennemskærer det vestlige Møn. Dalens brede bund udgøres af sand, som under sidste istid blev afsat i de brusende floder af smeltevand fra store gletschere. Fanefjord Kirke ligger på en lille forhøjning i dalen. Denne lille forhøjning er blevet tolket som en lille ås dannet ved afsætning af sand og grus i floder inde under en gletscheris.

Efter istiden var Fanefjord tørt land, men da Stenalderhavet skyllede ind over området, blev den åbne fjord dannet. Siden da har kystparallelle strømme omfordelt sand langs kysterne og dannet Færgensvænge, den lave odde, som nu beskytter Fanefjord ud mod Grønsund, og også de lavtliggende, flade partier rundt langs fjordens bredder.

Landskabets hovedtræk

Fanefjord er et af Vestmøns fligede kystindhak. Fjorden er lavvandet, og terrænet omkring fjorden er præget af de mange enge, som i en næsten ubrudt kreds omgiver fjorden. Eksempelvis Færgensvænge og Vollerup Græsgange. Færgensvænge er en odde, dannet af sand, som er transporteret med kystparallelle strømme. Sandet pålejres Færgensvænge inde i fjorden.

De udstikkende odder og tanger danner sætstykker som på en teaterscene og danner dybde i det store landskabsrum. Forbindelsen helt ud til Grønsund anes kun: Malurtholm og fjordens ujævne kyster skyder sig ud og snører blikket af.

Udblikket til fjorden fra Langdyssen forhindres i nogen grad af beplantning omkring gården nordvest for dyssen.

Kulturhistoriske hovedtræk

Kulturmiljøet Fanefjord omfatter den sengotiske kirke med senere tilføjelser og udsmykninger samt langdyssen Grønsalen. Til disse steder knytter sig en række lokale sagn, som understreges af landskabets karakter: den ensomt beliggende kirke og kæmpehøjen. På en råkold januafeftermiddag, inden rimtågen letter, er det let at leve sig ind i det overnaturlige landskab omkring Fanefjord kirke.

Ifølge blandt andre Saxo samlede Absalon sin flåde ved Grønsund, inden han drog i ledning mod venderne i slutningen af 1100-tallet. Selvom det ikke er nærmere beskrevet, befinder den bedste naturhavn i området sig i Fanefjord.

Kirken ligger markant i bunden af den lave fjord på en langstrakt bakke, der følger Fanefjord Kirkevej til Store Damme. Hvis man fortsætter ad kirkevejen mod syd, kan man lidt efter se Grønsalen på venstre hånd, godt 500 meter i fugleflugt fra kirken. På nordsiden af fjorden ligger et område – Damme Mader – der blev inddæmmet i 1930'erne, og næsten yderst på nordkysten ligger det gamle færgested, hvor Marie Grubbes ifølge overleveringer skulle have haft sit virke med at færgede folk over Grønsund – heraf navnet ”Marie Grubbes Vej”. 400 meter længere mod vest fra Færgedgården findes et middelalderligt voldsted med voldgrav. Stedet blev omdannet til skanse under krigen mod England i starten af 1800-tallet og yderligere forvandlet under 1. verdenskrig.

Grønsalen er et imponerende fortidsminde. Den er omkring 100 meter lang, med tre gravkamre, de to af dem åbne. Alle gravkamrene er tømte, og der kendes ingen efterretninger om, hvornår dette er sket, ej heller om eventuelle oldsager og knogler. Fyldet er bevaret indtil en tykkelse af 150 cm. Alle randstenene er bevaret. Ud fra formen er det muligt at datere den til den tidlige Bondestenalder, ca. 3.500 f. Kr.

Fanefjord kirke er først opført omkring år 1300, i unggotisk stil, og den er således den yngste af de middelalderlige kirker i Møn kommune. Kirken er opført i munkesten, og det oprindelige byggeri kan følges flere steder i bygningen. Krydshvælvene, der bæres af tre arkadepiller, er tilføjet i slutningen af 1400-tallet, og langhuskoret er fra begyndelse af 1500-tallet. Kirken er gennemdekoreret af kalkmalerier, der kom frem ved et omfattende restaureringsarbejde i midten af 1930'erne. Ældst er triumfbuens billeder fra ca. 1350, mens det mest markante træk er de mange illustrationer udført af "Elmelundeværkstedet" omkring år 1500.

Arkitektur

Landskabet er storladent med vidde og bløde linjer omkring fjorden. Kirken står markant: højt beliggende og i hvid kalk, der fanger lyset – og blikket. Oplevelsen af kirken i landskabet er således båret af mødet mellem kontraster i farver og form: den skarptskårne kirke, der kiler sit tårn ned i det blide fjordlandskabs vandrette linjer, og er fixpunkt for adskillige kig, når man færdes i landskabet, og point de vue for vejforløbene i området.

Kirkegårdsmuren holder på det høje terræn, og det opadstræbende tårn står længst mod vest mod fjorden: netop i den ende, hvor terrænet falder allermest brat ned til den omløbende vej.

Grønsalen er i højere grad lagt ind i landskabet, selv om den er et imponerende skue tæt på. Den store græsklædte flade er ligesom et landskab løftet op i et højere leje. Som ved kirken er der hold på det løftede plateau: stensætningen rundt om langdyssen danner mur og holder på jorden.

De to rituelle steder er begge udlagt med hovedretningen vendt mod fjorden og er også på den led i dialog - på tværs af tid og rum.